

KAYIP “ BALBINARI YAYLASI”NIN YERİ VE YAYLADAKİ SULTANIN KİMLİĞİ MESELESİ: KANUNİ Mİ, TİMUR MU?

İbrahim ŞAHİN*

Öz: Bu çalışmada, Evliya Çelebi'nin Aydın'dan Tire'ye geçerken bir hafta kadar konakladığı; onun Kanuni Sultan Süleyman'ın Rodos zaferi sonrası 40 gün kaldığını haber verdiği “Balbinari Yaylası”nın yer tespiti ve yayla özelinde bir dizi mesele ele alınmıştır. Makale, yaylanın günümüzdeki yeri ve yaylaya gelen sultanın kimliği meselelerini ele alan iki temel bölümden oluşmaktadır. Araştırmanın sonucunda söz konusu yaylanın merkezünün günümüzde Tire'ye bağlı Büyükkemerdere köyü olduğu tespit edilmiştir. Aydın-Tire bağlantısını kuran ve söz konusu yaylanın merkezinden geçen yol üzerinde inşa edilen kemerli taş köprülere bağlı olarak sonraki dönemlerde ortaya çıkan Büyükkemerdere ve Küçükkemerdere köy isimleri, Balbinari Yaylası adını unutturmuştur. Ulaşılan bir diğer önemli sonuç ise, yaylaya gelen sultanın kimliği ile ilgilidir: Evliya Çelebi'nin yaylada Sultan Süleyman'ın Rodos Zaferi sonrası 40 gün kaldığı ve burada bir takım faaliyetler yaptığını ilgili bilgilerin tarihi bilgilerle uyumadığı; Çelebi'nin yayla hakkında Kanuni'ye afsederek anlattığı bilgilerin esasen Timur'la ilgili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Evliya Çelebi'nin Timur'a ait bilgileri Kanuni'ye mal ederek anlatması, E. Çelebi'nin seyahat harcamalarını devletten alan bir “memur gezgin” olmasından, bu çerçevede Timur'un özellikle Osmanlı hanedanının gözündeki yerinden (Onun Osmanlı hanedanının düşmanı, Anadolu halkına zulüm etmiş biri olarak tanınması) kaynaklandığı; dolayısıyla E. Çelebi'nin bazı gerçekleri gizleyerek resmi tarihçilik yapabildiği şeklinde değerlendirilebilir.

Anahtar Kelimeler: Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Balbinari Yaylası, Kanuni Sultan Süleyman, Timur, mikrotoponimi, yer tespiti.

The Place Of The Lost “Balbinari Plateau” And The Issue Of The Identity Of The Sultan On The Plateau: Kanuni Or Timur?

Abstract: In this study, the unknown location of "Balbinari Plateau," and a series of issues specific to the plateau which Evliya Çelebi stayed about a week and informed that Sultan Süleyman the Magnificent had stayed for 40 days after the victory of Rhodes, will be discussed. The article consists of two basic parts that deal with the current location of the plateau and the identity of the sultan who visited the plateau. Our research shows that the center of the plateau is now Büyükkemerdere village of Tire. The villages Büyükkemerdere and Küçükkemerdere founded later and named after the arched stone bridges built on the road to Tire and to the center of the plateau, caused to forget the name of Balbinari Plateau. Another striking result is that Sultan who stayed in the plateau was found to be Timur. In Evliya Çelebi's words, it was Kanuni Sultan Süleyman who had stayed in the plateau for 40 days after Rhodes expedition and did some activities there. The reason behind Evliya Çelebi's misinformation about Timur by attributing his deeds to Kanuni is that Evliya Çelebi was a "civil servant traveler," who was paid for his travel expenditures by the Ottoman State. Timur, on the other hand, was recognized as the enemy of the Ottoman dynasty and the one who persecuted Anatolian people in the eyes of the Ottoman dynasty. Evliya Çelebi is evaluated as a person who may sometimes be able to do official historiography by hiding the facts.

* Doç.Dr., Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, İzmir / TÜRKİYE. E-posta: miharisahin@hotmail.com ORCID No: 0000-0002-0167-2568

Key words: *Evliya Çelebi Travel Book, Balbınarı Plateau, Kanuni Sultan Süleyman, Timur, microtoponymi, locating*

Giriş: Evliya Çelebi Seyahatnamesinin günümüz sosyal ve beşeri bilimciler için ne anlama geldiğini, bu eseri yakından tanıyanlar iyi bilir. E. Çelebi'nin seyahati sırasında uğradığı şehirler hakkında verdiği özenli ve düzenli bilgiler, pek çok konunun aydınlanmasında anahtar niteliğine sahiptir. Onun çeşitli vesilelerle kimi zaman hakkında geniş bilgi verdiği kimi zamansa yalnızca adını anmakla yetindiği (bugün isimleri bilinen ya da kaybolan) yeradlarının¹ yerlerinin belirlenmesi sırasında da Seyahatname en önemli kaynaklardan biridir. Çelebi'nin şehir merkezlerini anlatırken andığı yeradbilimcil unsurların bugününü bulmak (bugünkü yerini, adını, vs.), onun bir yerden bir başka yere intikal ederken yol güzergâhında gördüğü, hakkında bilgi verdiği ya da “bir köy”, “bir dere”, “bir geçit”, vs. diyerek yalnızca imada bulunduğu yerleri tespit etmekten şüphesiz daha kolaydır. Zira, Çelebi yerleşim birimlerini belli bir sırayla, belirli bir düzen içinde anlattığından ve anlattıklarının büyük bir bölümünün günümüzde de ayakta bulunması dolayısıyla, bugünkü adları değişmiş, fonksiyonları farklılaşmış olsa bile, şehir içine ait olanları küçük bir araştırmayla tespit etmek mümkün olabilmektedir. Ve nitekim bunların çoğu araştırmacılar tarafından tespit edilmekte, konumları ve bugünkü isimleri ortaya çıkartılabilmektedir. Oysa birinci gruptakiler, yani E. Çelebi'nin beldeler arasında yolculuk yaparken yolu üzerinde bahsettikleri için bunu söylemek çok mümkün değildir, hele ki o dönemdeki isimleri bugün kullanılmıyorsa. Üzerinden geçen yaklaşık 350 yıllık süre içerisinde, özellikle ulaşım araçlarının değişmesine bağlı olarak yol çizgileri değişmiş, isimler farklılaşmış, eskiden bilinenler bilinmeze dönüşmüştür. Söz gelimi o çağda geçit olan İzmir'den Selçuk'a giden her yolcunun kullandığı Almanboğazi, yolun değişmesiyle önemini yitirmiş, unutulmuş, ormana dönüşüvermiştir. Yine İzmir'den Çeşme'ye giderken herkesin başında oturup dinlendiği Merdivenlikuyu, motorlu taşıtların kullanılmasına bağlı olarak önemini yitirerek unutulmuştur. Ve bu makalede üzerinde duracağımız şekilde, o çağda yayla olan; Tire halkının yazın üç ay yayladığı, ustalık törenlerinin bile burada yapıldığı “Balbınarı Yaylası”, zamana bağlı olarak köylere dönüşmüş, dolayısıyla yayla adının yerini, üzerinde kurulan köylerin isimleri almış olabilir. Aynı şekilde, geçmişte yol güzergâhında bulunan bir geçit, bir dağ, bir han, bir kahvehane, vs. o yolu kullanan herkes tarafından bilinirken, hatta oradan geçen bir seyyahın notları arasına girebilecek kadar önemli görülürken bir takım fizikî coğrafya veya sosyal değişime bağlı sebeplerle önemini kaybederek büsbütün unutulup kaybolabilmektedir.

Birçoğu, önemli tarihî ve kültürel zenginliği ifade eden, vaktiyle yörede yaşayan insanlar için hafıza mekânı niteliğindeki bu tür kayıp yeradları, anıldıkları tarihî metinden hareketle masa başı filolojik ve tarihî araştırmalarla bulma çabası, çoğu kez sonuçsuz kalmaktadır. “Kayıp tarihî yeradı (toponim)” terimiyle karşılayabileceğimiz bu tür adlandırmaların günümüzde nereye tekabül ettiğinin bulunması diğer bir ifadeyle özdeşleştirmesinin yapılabilmesi için farklı bir bakış açısı ve farklı bir yöntem gerekmektedir ki, mikrotoponimi (silikyeradbilim) çalışmaları bize bu imkânı sunmaktadır. Kısaca, *dar bir bölgede kullanılan, bilinirlik düzeyi sınırlı; insanların hafızasında yaşayan ve nesilden nesile aktarılan yeradları* olarak tanımlayabileceğimiz mikrotoponimler (Şahin 2011: 1807-1830), yeradbilimciler ve bu konularla kendi

¹ *Yeradı*, burada toponim karşılığında bir terim olarak kullanılmış olup toponimin *suadı* (hidronim), *dağadı* (oronim), *orunadı* (oykonim), *yoladı* (dromonim), *ormanadı* (drimonim), *bağadı* (agronim), *eladı* (horonim), *sunakadı* (ekklezionim) türlerini içine almaktadır. Bu ve buna benzer terimlerin kavram alanı ve imlası konusunda, *İbrahim Şahin, Adbilim, Pegem Akademi, 2016* yayını esas alınmıştır.

alanları çerçevesinde ilgilenen tarihçi, coğrafyacı gibi sosyalmilimciler için son derece değerli veriler sunabilmektedir. Tarihî bir metinde geçen, ancak günümüzde kaybolmuş görünen birçok yeradı, silikyeradibilimin sunduğu bakış açısıyla yöre insanı arasında araştırıldığında, onların bir dağ, tepe, dere, bahçe, mevki, vb. silikyeradlarına yansıyarak yaşaya geldiği tespit edilebilmektedir. Elbette, silikyeradibilim çerçevesinde aranacak bir toponimin arazide tespiti, tarihî metnin iyi okunup anlaşılmasına ve muhtemel alanın daraltılmasına ve metindeki diğer satır arası bilgilerinin iyi tetkik edilmesine bağlıdır. Tarihî metinde bahsedilen toponimin muhtemel konumu iyi tahmin edilemezse, araştırmacı geniş bir coğrafyada araştırma yapmak zorunda kalacağından aradığını bulabilmesi tesadüflere bağlı olacaktır.

Evliya Çelebi'nin doğumunun 400. yılı münasebetiyle UNESCO tarafından “Evliya Çelebi Yılı” ilan edilen 2011 yılında yapılan etkinliklere Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü öğretim elemanlarının yoğunlukta bulunduğu bir grup araştırmacı, “Kent ve Seyyah: Evliya Çelebi'nin Gözüyle İzmir ve Çevresi” adlı projeye katkıda bulunmuş, proje kapsamında bu satırların yazarı da Evliya Çelebi'nin günümüz İzmir il sınırlarında kullandığı güzergâhı ve güzergâha ilişkin sorunları ele almıştı. Bu çerçevede, Evliya Çelebi'nin seyahatinde kullandığı güzergâhın izine düşülmüş, seyahatnamede geçen yön, saat, konum, vs. bilgiler, motorlu vasıtalar devreye girmeden önce yöre insanı tarafından kullanılan, günümüzde ancak 70 yaş üstü insanlar tarafından “deve yolu”, “katır yolu”, “kervan yolu”, nadiren “ipek yolu” adıyla bilinen yollarla eşleştirilmek suretiyle Çelebi'nin günümüz İzmir il sınırlarında kullandığı güzergâh ve bu güzergâhın haritası ortaya çıkartılmıştı. E. Çelebi'nin İzmir seyahatini sırasında kullanmış olduğu, yol çizgisini ve bu yol üzerinde Çelebi'nin bahsettiklerine ilişkin sorunları konu edinen kitap bölümü, 55 sayfalık metin hâlinde yayınlanmış olmakla birlikte (Bkz. Şahin 2013)², söz konusu yazısının Çelebi'nin İzmir genelinde kullandığı güzergâhın dününü ve bugününü konu edinmesi dolayısıyla, söz konusu yayla hakkında elde edilen bilgilere yeterince yer verilememişti. Balbinarı Yaylası'nı konu edinen bu çalışmada, proje sırasında ve sonrasında ulaşılan tüm bilgilere yer verilecek; ayrıca, yaylaya gelen sultanın, Evliya Çelebi'nin haber verdiği şekliyle, Kanunî Sultan Süleyman olamayacağı; bu sultanın Ankara Savaşı sonrasında bölgeye gelen Timur olması gerektiği yönünde ulaşılan bulgular paylaşılacaktır.

A. Evliya Çelebi'nin “Balbinarı”na İlişkin Verdiği Bilgiler ve Yaylanın Günümüzdeki Konumu

² Araştırmalarımızın sonucuna göre, E. Çelebi, İzmir'e 21 Mayıs 1671 yılında İstanbul'dan çıktığı hac yolculuğu sırasında uğramış; ilk olarak Nif'e (bugünkü Kemalpaşa), daha sonra sırasıyla Manisa (merkez), Bergama, Güzelhisar, Kara Foça (Eski Foça), Melemen, İzmir (merkez), Urla, Karaburun (bugünkü Eski Mordoğan), Çeşme, Sakız Adası, Sığacık, Sivrihisar (Seferihisar), Cumaâbâd (Menderes), Kızılhisâr (Metropolis kalıntılarının olduğu yer), Ayasuluk (Selçuk), Aydın (merkez), Tire, Bayındır, Birgi, Bozdağ, Keles (Kiraz) ve Balyambolu (Beydağı) şehirlerine gitmiştir. Nif'ten İzmir merkeze kadar, günümüz İzmir il sınırları içinde yaklaşık 41 saat, İzmir merkezden günümüz İzmir il sınırlarını çıkıncaya kadar da toplamda 76 saat at yolculuğu yapmıştır. Çelebi'nin muhtemel güzergâhını bilgisayar ortamında hesapladığımızda, yaklaşık 750 km'lik bir mesafe ortaya çıkmaktadır. Çelebi'nin Çeşme'den Sakız'a; Sakız'dan Sığacık'a giderken yapmış olduğu 128 millik (128 km.) deniz yolculuğu bu hesabın dışındadır. Ayrıntılı bilgi için bk. Şahin 2013.

1. Seyahatnamede “Balbınarı Yaylası” hakkında verilen bilgiler: Söz konusu yayladan Çelebi, Aydın’dan Tire’ye geçerken, dağdaki (günümüz haritalarında Aydın dağları olarak geçen bölge) yolculuğu sırasında bahsetmektedir.³

Ba’dehu cümle ahıbbâ ile vedâlaşup ve yarar kulağızlar alup şehirden cânib-i garba bir sâ’at bâğlar içre ba’dehu şimâle altı sâ’at tağlar ve taşlar aşup,

Yaylak-ı Sire: *Anda çıkup seyishâneleri yıkup çemenzâr yerlere atları salup mâ-hazâr ta’âmlar tenâvül edüp âb-ı zülâller nûş edüp serhoş olduk. Bu cây-i dilküşâda selef pâdişâhlarının kasırları ve amâristânları esâsı vardır. Beşer altışar ay bu yaylada ayş [u] işret ederlermiş. Hâlâ şükûfelerinin râyahasından meşâm-ı dil-i cân hayât-ı câvidân bulur, cihân-nümâ bir kûh-ı bâlâdır kim Tire sahrâsı bu kûhun şimâline sahife-i rûzgâr gibi nümâyândır. Ammâ şehr-i Tire hayâl görünü, zirâ bu kûh-ı bülend gâyet zirve-i a’lâyâ kemend çekmiş bir cebel-i âlîdir. Bu mahalden kalkup cânib-i şimâle bir sâ’at yokuş aşâğı gidüp âb-ı nâblar nûş ederek,*

Evsâf-ı yaylağ-ı Balbınarı

Süleymân Hân Rodos fethinden gelüp bârgâh-ı Süleymânîsin bu Balbınarı’nda kurup kırk gün zevk [u] safâ edüp anda olan âb-ı hayât uyûn-ı aynül’-hayâtı nûş edüp "Bârekallâh bal bınarı" deyü nutk etdiklerinden hâlâ Balbınarı deyü şöhre-i şehr olmuşdur.

Ve bu mesîregâhda üç âb-ı hayât dahi vardır. Anlardan dahi nûş edüp birine Şekerbınarı ve birine Aynül’-hayât bınarı ve birine Mürde-hayât bınarı deyü tesmiye etmişlerdi. [Q 40b]

Ve bu mahalde Süleymân-ı [P 40b] zamân bir müfid [ü] muhtasar namâzgâh ve mihrâb [ü] minber ve müte’addid çemenzâr soffâ ve matbahlar ve köşe köşe havz u şâzrevânlar ve kat-ender-kat sedler ve matbah-ı Keykâvuslar ve rûšenâ hammâmlar inşâ edüp niçe sahan ve tancere ve bakır âvânî eşyâlar vakf edüp bir tekye-i âlî olur. Ve hâlâ tekyenişini ve müte’addid hücreleri vardır.

Ve Tire şehrinin a’yân [u] eşrâfının destlerine [Y 79a] hatt-ı şerîf verüp "Her sene Nevruz-ı Hârezmşâhî’de cümle a’yân-ı vilâyet bu Balbınarı’na gelüp üç ay hayme [vü] hargâhlarıyla gelsinler ve hücrelerde meks edüp ayş [ü] işret etsinler" deyü destûr-ı şâhî sâdır olup ruhsat verilmişdir.

Îlâ yeyminâ hâzâ cümle ehl-i beled bu yaylada dağ u bâğ u râğ ve ırağ u yakın hıyâbânlar içre külbeler inşâ edüp ehl [ü] iyalleriyle cümle ehl-i hiref kesb-i tarâvet edüp safâ ederler. Ve cümle ehl-i sanâyi’ esnâfât bir telmizin sâhib-i seccâde etmek murâd edinse cümle ehl-i sûk bu mesîregâhda teferrüc edüp ni’met-i vâfireler tenâvül olunup du’â ve senâ ile şâkirdlerin revâne edüp pîrperver edüp hayır du’â ile Süleymân Hân’ın rûh-ı şerîfin yâd ederler.

Ve bunda olan sun’-ı Hudâ aşlama kestâne ve ceviz meğer Bursa’da ola. Ve dest-i kudret ile perveriş bulmuş serâmed çınâr ve kavak ve çam ve bîd-i sernigünlerinin her biri Mesih’e berâber evce uruc etmişdir ve nahl-i Tübâ-vâr zemîne sâye-i zull-i memdûdu edim-i arza sâyebân olmuşdur.

Lâkin bu şehirde çınâr ağacı desen ehl-i belde gâyet hâtur-mânde olurlar. Bir sınıfı âdemi katl ederler. Zirâ kadim eyyâmdan berü adâvet-i azîmdir, çınâra sakımlı sarı kavak derler.

Vech-i tesmiyesi yâve güne bir mübâhesedir. Aydın kavmi ile Sarhan tâ’ifeleri mâbeyninde ve gayri diyârlarda darb-ı mesel olmuşdur, avâm yanında meşhûrdur.

Ve bu hakîr teberriken bu yaylada haymeme kurup iki gün zevk edüp bir çınâr-ı azîmin sine-i pür-kînesine nevreğân ile Karahisârî tarzı bir hatt-ı celî icâd edüp

³ Seyahatnamenin ilgili bölümü, Yücel Dağlı-Seyit Ali Karaman ve Robert Dankoff tarafından hazırlanan ve 2005 yılında Yapı Kredi Yayınları arasında çıkan *Evliya Çelebi Seyahatnemesi* adlı eserin IX. cildinden alınmıştır.

oydum ki inşâallâh ol duraht inkrâzû'd-devrân ber-karâr oldukça ol hat fenâ bul-
mayup mürûr-ı eyyâm ile dahi latîf hat olur.

Ve hakîkatü'l-hâl Rûm ve Arab ve Acem'de eyle bir cihân-nümâ ve âb [u] hevâsı
latîf bir ferah-fezâ ve bir cây-i ra'nâyı dide-i benî âdem görmemiştir. Ve selef
şu'arâlarından niçe bin meddâh şehrengîz etmişlerdir. Ammâ deryâda katre
güneşde zerre-misâl medh etmemişlerdir kim evsâfında zebân lâldir. Hakîr dahi
meddâhân-ı selef teba'iyeten küstâhâne şikeste ve beste bir kaç ebyât ile alâ-
kadri't-tâka medhine cür'et edüp tahrîr etdik:

Der sitâyîş-i nazargâh-ı Süleymân Hân ya'nî Balbinarı

Te'alallâh zehî zâtü'l-bürüc-ı evc-i a'lâdır
Bu kûhun cilvegâhı pâye-i kürsî-i vâlâdır
Nedir ol sahn-ı gülşen dilküşâ menzilgeh-i hurrem
Sanasın her sehî kadd anda, nahl-i Tür-ı Sinâ'dır
Hümâ-yı evc-i nâzı sayd için şâhîn-i şehbâzı
O kâf-ı kudret-i ma'nâda per açmış bir ankâdır
Nice meyl etmesün diller o nahlistân-ı [Y 79b] dîlcûya
Görürsün her nihâl-i serfirâzı şâh-ı Tûbâ'dır
Eder mi teşne diller reh-güzârında anın ârâm
Kenâr-ı çeşmesârında perî-rûlar semensâdır
O sîmîn sîm sâkîler o mihr u dilrübâlar kim,
Gör anın cilvegâhında ne demsâz ü dilârâdır
Hicâz u ger Irâk'ı ehl-i diller mecma'ı oldu
Hezâr destân her demde nevâsâz-ı cebînsâdır
Okundu kâr [u] nakş ü savt u zikri na't-ı kuddûsî
İşidenler dedi bu dem dem-i Hızr u Mesîhâ'dır
Denildi Şeh Süleymân mantıkından meşreb-i câmi
Mecâzî ger hakîkî çün anın teşbîhi evlâdır
Nesîm-i feyz-i lütfundan demişler Balbinarı'dır
Makâm-ı selsebîl-âsâda dâ'im kurb-ı Mevlâdır
Ki oldur menba'-ı Kevser mizâcen ke'sühâ kâfûr
Ki her bir çeşmesi feyz-i safâda cennet-âsâdır
Kerîmâ Evliyâ'yı vâkıf edüp ma'nî-i hâle
İçer câm-ı visâlin cur'asından kim musaffâdır
Ne yere azm ederse yâveri olsun ricâlullâh
Ki dâr-ı gurbetin geşt [ü] güzâr eden bir ednâdır
O kul seyr ve fi'l-arz âyetinin mazharı olmuş
Bu nassa imtisâl etmiş o seyyâh-ı senâhâdır
Îlâhî bu diyâr-ı gülşen-âbâdın ahâlisin
Emîn eyle kederlerden eğer a'lâ vü ednâdır
Erişdir vahdet-i zâta bulalar vecd-i halâtı
Anın zıll-ı hümâyûnunda kim arş-ı mu'allâdır. Temmet
Ve bu gülşen-âbâd makâm-ı ferah-âbâdda kâmil bir hafta Sire şehrinin a'yân [u]
eşrâfiyla ve şu'arâ ve erbâb-ı ma'ârifleriyle mu'ârefeler edüp cân-ı cihân
sohbetler ve yârân-ı bâ-safâlar ile safâ çerâgâhında gâh gâh zevk [u] safâ ve
işretler edüp aşâğı şehre nüzûl ederken yol üzerinde,
Karye-i (---): İki yüz hâneli bâğçe ve bâğlı, ensesi dağlı ve bir câmi' ve mescidli
karyedir. Ve halkı yaylak âdemi olmak ile tendürüst mahbûb âdemleri vardır.
Andan yokuş aşâğı şimâle bir sâ'atde,

Evsâf-ı şehri 'azîm ve taht-ı kadîm binâ-yı sire ya'nî şehri mu'azzam mahmiyye-i tire (Dağlı vd. 2005/LX kitap: 82)

Yayla özelinde verilen bu bilgiler dışında Evliya Çelebi, şehir merkezini anlatırken de yayla ile ilgili olduğu anlaşılan şu ifadelere yer vermektedir.

Tire merkezdeki camileri anlatırken: "... ve Balbınarı câmi 'i, Süleymân Hân'ın namâzghâh-misâl bir hayrâtıdır kim bir safâghâh [u] çerâghâh yerdedir." (s. 84).

Tire merkezdeki çeşmeleri anlatırken: "... Ve cümle iki yüz yetmiş çeşme-i mâ'-i [Y 82b] Kevserlerdir kim menba'ı Balbınarı ve Sükker bınarlarından cereyân edüp gelir." (s.85).

Yaylanın bugünkü yerini tespit açısından, yukarıda geçen bilgilerin tasnif ve değerlendirmesi önem taşımaktadır:

"Sultan Süleyman Han'ın" yaylada yaptıklarına dair bilgiler: Evliya Çelebi, bu yaylaya Kanunî Sultan Süleyman'ın geldiğinden söz etmektedir. Ancak makalenin ilerleyen kısımlarında ayrıntılı olarak söz edileceği gibi, Çelebi'nin Sultan Süleyman olarak bahsettiği sultan kanaatimizce Timur'dur.

Çelebi'ye göre Sultan Süleyman, Rodos'u fethettikten sonra otağını bu yaylada kurmuş, burada kırk gün kalarak zevk ü sefa etmiştir. Yaylada bulunan hayat kaynağı sulardan içmiş "bârekallâh bal bıyarı" demiş ve bu yüzden yayla, **Balbınarı** olarak adlandırılmıştır. Süleyman Han, yine bu yayladaki üç pınardan su içmiş birine **Şekerbıyarı**, diğerine 'Aynü'l-Hayâtıbıyarı ve bir diğerine de **Mürde-hayâtıbıyarı** isimlerini vermiştir. Süleyman Han, yaylada bulunduğu süre içinde, yaylada kullanışlı, **küçük bir namazgâh ve cami**, çimenlikler, yemek pişirilen yerler ve köşe köşe havuzlu şadırvanlar, kat kat setler, **büyük ferah hamamlar** yaptırmış, ayrıca pek çok sahan, tencere, bakır eşyalar vakfederek **büyük bir tekke** kurmuştur. Seyahatname'den öğrendiğimize göre Çelebi yaylaya geldiği dönemde tekke, içindeki dervişleri ve birçok hücreleriyle ayaaktadır.

Yaylanın Çelebi çağında kullanışlı hakkında verilen bilgiler: Çelebi'nin geldiği çağda yayla, Tire halkının hepsinin çıktığı bir yayla konumundadır. Yaylanın dağlarında, bağlarında insanlar kulübeler kurarak sefa sürmektedirler. Hatta bir çırağa ustalık payesi verileceğinde, bütün esnaf yaylada olduğundan törenler tüm esnafın katılımlarıyla bu yaylada yapılmaktadır.

Yaylanın bitki örtüsü ve yaylada yetişen ürünler: Çelebi'nin anlattığına göre böyle güzel bir yayla başka hiçbir yerde görülüşü değildir. Arap ve Acem diyarında da yoktur. Bu yaylada kendiliğinden yetişen ve aşılana **kestane** ve **cevizlerin** benzeri ancak Bursa'da vardır. Yaylada yetişen **ulu çınarlar, kavaklar, çam ve salkım söğütler** adeta Hz. İsa ile göğe yükselmişlerdir.

Yayla halkının kültürüyle ilgili bilgiler: Çelebi, yayla hakkında bilgi verirken yöre insanının bir hassasiyetinden bahsetmektedir. Onun verdiği bilgilere göre yöre halkı "çınar" sözcüğünü duymaktan çok rahatsız olurmuş ve birisi bu sözcüğü yanlarında kullanırsa çok incinir, hatta bazıları bu sözcük yüzünden adam bile öldürmüş. Çınar sözcüğüne büyük bir öfke duyulduğundan insanlar çınar yerine "Salkımlı Sarıkavak" derlermiş. O bu durumun, Manisa ve Aydın havalisinde halk arasında "darb-ı mesel" olduğunu aktarmaktadır.

Çelebi'nin yaylada yaptıkları: Çelebi, çadırını bu yaylada kurup iki gün eğlendikten sonra ulu bir çınarın gövdesine, dünya durdukça durması dileğiyle bir yazı oymuştur. Tam bir hafta kaldığı yaylada Tire şehrinin ileri gelenleriyle gönül sohbetleri

yapmış, türlü türlü eğlencelerle güzel vakit geçirmiştir.⁴ Çelebi son olarak böylesine güzel, suyu ve havası böylesine ideal bir yerin başka hiçbir yerde görülmediğini, eski şairlerin yayla hakkında nice övücü şiirler yazdıklarını, bununla birlikte ancak deryada damla, güneşte zerre kadar layıkıyla öv bildiklerini; kendisinin de önceki şairlere uyarak bir küstahlık örneği sergileyip yaylayı eksik ve yavan birkaç sözle övme cesaretinde bulunduğu dile getirdikten sonra 16 beyitlik bir şehrengiz yazmış ve eserinde buna yer vermiştir.

Seyahatnamede Geçen Bilgilerin Değerlendirilmesi ve Yaylanın Bugünkü Konumu:

Çelebi'nin yayla özelinde anlattığı tüm bilgiler önemli olmakla birlikte, Çelebi'nin “Sultan Süleyman”ın (ki bize göre söz konusu sultan Timur'dur) yaptıkları ve yaptırdıkları hakkında vermiş olduğu bilgiler, yaylanın tespiti açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Süleyman Han'ın ad verdiği **Balbınarı**, **Şekerbınarı**, **'Aynü'l-hayâtınarı**, **Mürde-hayâtınarı** isimli dört pınar “**küçük bir namazgâh ve cami**”, “**kat kat setler**”, “**büyük ferah hamamlar**”, yine pek çok sahan, tencere, bakır eşyalar vakfederek kurulan “**büyük bir tekke**” ve Çelebi'nin yaylada yetiştiğini söylediği “**kestaneler, cevizler, ulu çınarlar, kavaklar, çam ve salkım söğütler**” gibi bilgiler bizim için önemli verilerdir.

Mekânlar ve insanlar arasındaki sıkı ilişki, Evliya Çelebi'nin yaylaya ilişkin aktardığı özel adların (Balbınarı, Şekerbınarı, 'Aynü'l-hayâtınarı, Mürde-hayâtınarı) ve adı verilirse bile mekânı ifade eden bilgilerin (büyük ferah hamamlar, büyük bir tekke, küçük bir namazgâh) silikyeradlarına (mikrotoponimlere) yansiyarak günümüze kadar yaşaya gelmiş olabileceği düşüncesinden hareketle öncelikle söz konusu yaylayı aramaya başladık. Ancak Aydın ve Tire arasındaki köylerde bir mikrotoponimi araştırması ayları hatta yılları bulabileceğinden araştırma yapılacak alanı güzergâh tespiti çalışmasıyla daraltmak gerekiyordu. Bu gayeyle, Çelebi'nin Aydın'dan Balbınarı yaylasına gittiği yolun izini sürdük.

Yukarıya alıntılanan metinde görüldüğü gibi; Çelebi, Aydın Güzelhisarı'ndaki (günümüzdeki adı Aydın) gezisini tamamladıktan sonra bir saat bağlar içinden batıya gitmiştir. Sonra altı saat dağlar aşarak *Yaylak-ı Sire*'ye, yani 'Tire Yaylası'na ulaşmıştır. Çelebi'nin Aydın'dan çıktıktan sonra, bir saatlik at yolculuğu sonucunda batıda ulaştığı yer, günümüzde Dereağzı Köyü'nün bulunduğu noktadır. Çünkü adı geçen bu iki nokta arasındaki mesafe 8 km olup düz bir arazi olması dolayısıyla bir saat at yolculuğuna uygun düşmektedir. Ayrıca bölgede yaptığımız incelemeler sırasında, Aydın-Tire arasında kullanılan en işlek kervan yolunun bu noktadan geçtiğini tespit ettik. Dereağzı'na gelinceye kadar yol, Kemer Mahallesi'nin içinden, Dedeguyu'dan, Gızılca köy Mezarlığı'nın kuzeyinden geçer ve böylece Dereağzı Köyü'ne ulaşır. Dereağzı'nın içinden geçen yol, hemen sonra buradaki İkizdere Çayı'nın üzerindeki tarihi köprüleri soluna alarak çay kenarınca (şimdiki İkizdere Barajı yatağından) baraj

⁴ Seyahatnâme'den metne dâhil ettiğimiz bölümde de görüleceği üzere Çelebi'nin yaylada kaç gün kaldığı konusunda kafa karıştırıcı bir ifade bulunmaktadır. Çelebi, bir yerde iki gün kaldığını kaydederken başka bir yerde bir hafta kaldığını yazmıştır. Biz Evliya Çelebi'nin yaylada bir hafta kaldığını, yaylada farklı noktalarda konaklayarak gezdiği için bu karışık durumun ortaya çıktığını düşünüyoruz. Çelebi'nin yayla için 16 beyitlik şiir yazıp bunu bir çınarın gövdesine kazıdığı ve yine Tire şehrinin eşrafı, şair ve yazarlarıyla görüşmeler yapıp can sohbetleri ettiği dikkate alındığında “tam bir hafta” bilgisi doğru olsa gerektir.

altında kalan İkizdere Köyü'ne ulaşır.⁵ Yolun bundan sonraki kısmında Çelebi'nin ismini zikrettiği ilk yer Yaylak-ı Sire'dir. Ancak *Yaylak-ı Sire*, yani bugünün Türkçesiyle 'Tire Yaylası', belirli bir mıntika olmayıp Tire'nin güneyinde uzanan dağın tüm kuzey yamacını ifade etmektedir. Güzergâhı takip ederek söz konusu yaylayı aramak da bu noktada sonuç vermemektedir. Çünkü İkizdere Köyü'nden sonra ağaç dalları gibi çatallanan kervan yolları buradaki her vadiden Tire'nin yaylalarına çıkma ve çıkılan noktalardan Tire'ye inme imkânı vermektedir. İşte bu noktada Çelebi'nin yaylaları anlatırken satır aralarında verdiği ufak bilgilerin coğrafya ile denkleştirilmesi büyük önem taşımaktadır:

Çelebi'nin ifadelerine göre; yayla Aydın tarafından tırmanışın bittiği yerde, yani zirvededir ve yaylanın bulunduğu yerde çok yüksek bir dağ vardır. İkinci olarak burası, Tire ovasının açık bir kitap gibi ("saifey-i rüzgâr") seyredilebildiği, şehrin "hayalde" kaldığı (yani 'koltukta') bir noktadır. Üçüncüsü, bu yaylada, eski padişahlardan kalma bina yıkıntıları ve temelleri vardır. Dördüncü olarak, yayla sulak bir yerdir. Beşincisi, bu noktadan yokuş aşağı bir saat gidildiğinde Yaylağ-ı Balbınarı'na ulaşılmaktadır.

Çelebi'nin yaylaya geliş istikameti, bu bölgede bulunan yaylalar ve metinde geçen bilgiler eşliğinde değerlendirildiğinde *Yaylak-ı Sire*'nin, doğu yamacında Ovacık Yaylası, batı yamacında Başerik Yaylası bulunan ve Çaldede Dağı (1590 m)'nin hemen dibinde yer alan Başerik Tepesi (1243 m.) olduğunu düşünüyoruz. Dibekçi Köyü ile Yamandere arasında yer alan bu yaylalar, Çelebi'nin anlattıklarına uygun olarak Aydın tarafından gelen yolcular için zirvede çıkılan ilk düzlük, sulak ve çayırılık alandır. 1100-1200 m. civarında rakımı bulunan bu yaylalardan bakıldığında Tire ovası açıkça görülebilmekte ve yine seyyahımızın dediği gibi Tire şehri, dağların koltuğunda kalmaktadır. Yaylaların üzerinde bulunduğu tepe ve özellikle bu tepenin üst tarafındaki Çaldede Dağı, Çelebi'nin burayı tanıtırken kullandığı "...*cihân-nümâ bir kûh-ı bâlâdir*" "... *zirve-i a'lâya kemend çekmiş bir cebel-i âlidir*" sözlerine uygun düşmektedir.

Çelebi'nin "... *selef pâdişâhlarının kasırları ve amâristânları esâsı vardır. Beşer altışar ay bu yaylada ayş [u] işret ederlermiş*" şeklindeki sözleriyle işaret ettiği bu harabelerin, yaylaya ulaşmadan hemen aşağıda, Karagözler'in 3 km kuzeyinde bulunan ve yöre insanının "Mezerlik" olarak adlandırdığı mevki olduğunu düşünüyoruz. Halk arasında "Mezerlik" olarak adlandırılmasına rağmen mezarlığa ait hiçbir emarenin bulunmadığı bu yer, eskiden beri define avcılarının kazı alanı olmuştur. Burada, 8-10 kişinin kaldıramayacağı büyüklükte yontulmuş beyaz mermer bloklar (Yörede yaşayanlar bu taş tipinin o bölgede bulunmadığını söylemektedirler.) bulunmaktadır ki bunlar, Çelebi'nin harabelerle ilgili verdiği bilgilere uygun düşmektedir. Çelebi'nin Kervan Yolu üzerinde bulunan bu bölgeden geçerken bu harabeyi görmüş olması ve bunları 5 km kadar yol gittikten sonra ulaştığı *Yaylak-ı Sire* için anlattıkları arasında naklettiği anlaşılmalıdır.

Güzergâhın izinden Yaylak-ı Sire'ye (Başerik yaylası merkezli) ulaşılmış olması, **Balbınarı yaylası**'nın Dünderli, Somak, Küçükkömürcü, Büyükkömürcü, Yamandere, Küçükkemerdere ve Büyükkemerdere köylerinde bulunabileceğini düşündürmüştü; ancak bölgede, sahada yapılan araştırmalarda ne "balbınarı" adına ne de *Mürde-Hayâtıbnarı*, *Aynü'l-Hayâtıbnarı*, vs. pınar adlarına rastlanmıştır. Türkçe yeradı verme geleneğine hiç de uymayan, üstelik Arapça tamlamalar olan bu pınar isimlerinin

⁵ Yörenin yaşlıları, bu köydeki İkizdere Çayı'nın üzerinde kemerli tarihî bir taş köprüünün bulunduğunu; yine baraj altında kalan Sarıgöz Çeşmesi ve önündeki çınar ağacının hem çok tarihî hem de yörede çok meşhur olduğunu söylemişlerdir.

fonetik bakımdan Türkçenin hançeresine uymuş olabileceği ya da bunların halk etimolojisiyle Türkçeye uyarlanmış olabileceği noktasındaki değerlendirmelerde sonuç üretmemiştir. Fakat araştırma sürecinde vaktiyle Büyükkemerdere ve Küçükkemerdere köylerinde hamamların bulunduğunu öğrenmemiz; üstelik burasının Seyahatnamedeki yer, yön ve saat bilgilerinde de son derece uygun düşmesi, araştırmalarımızı Büyükkemerdere ve Küçükkemerdere köylerinin bulunduğu noktada yoğunlaştırmamıza yol açtı. Bu dönemde E. Çelebi Seyahatnamesi okumalarımız sırasında dikkatimizi çeken bir üslup özelliği, sorunun çözümünde özellikle çok faydalı olmuştur: Evliya Çelebi, devrin dil zevkine uyarak bazen Türkçe özel adları (cami, dağ, vs.) Arapçaya çevirerek yazabilmekteydi.⁶ Bu bakış açısından hareketle, Evliya'nın Arapça kaydettiği pınar isimlerini Türkçeye çevirerek o anlama karşılık gelebilecek isimlerle aradık. Yaptığımız incelemeler sonucunda, Çelebi'nin *Aynü'l-Hayâtıbnarı* olarak kaydettiği pınarın Büyükkemerdere köyündeki Gözkayapınarı,⁷ *Mürde-hayâtıbnarı*'nın ise, köye yakın bir yerde bulunan *Canpınarı* (Cansuyu olarak da bilinir. Bu su Küçükkemerdere ve Büyükkemerdere köylerinin şebeke suyudur.)⁸ adındaki kaynağın olabileceği sonucuna ulaştık.

Dikkatlerimizi iyice bu köy üzerinde yoğunlaştırdığımız ve “Mutlaka namazgâh ve tekkeyle ilgili de bir işaret olmalı.” diye düşündüğümüz sıralar, köyün içinden akan derenin iki yakasındaki düzlüğün köylüler arasında “Namazlaa” olarak adlandırıldığını öğrendik.⁹ Artık çoktan meyve bahçesine dönüşmüş olan Namazgâhın adı, söz konusu derenin adında, “Namazladeresi” biçiminde yaşamaktadır. Düzlüğün, yani eskiden Namazgâh olarak kullanılan alanın kible ucunda, üç beş yıl öncesine kadar mevcut olan, üzerinde ok işareti bulunan bir taşın dikili olduğunu öğrendik. Kolayca tahmin edileceği üzere bu taş kible taşı idi.

Bu ve daha önce elde edilen bilgiler, Evliya Çelebi'nin hakkında geniş bilgiler verdiği Balbinarı Yaylası'nın bugünkü Büyükkemerdere köyü ve civarı olduğunu bizce şüpheye meydan vermeyecek şekilde ispat ediyordu.

Namazgâhın hemen yukarısında bulunan, 1985 yılına kadar aralıksız her yıl mahyalar düzenlenen, halk arasında Sarıbaba (Yatırı) olarak bilinen yer de acaba Evliya Çelebi'nin Kanunî Sultan Süleyman Han'ın vakfettiği eşyalarla kurulduğunu söylediği Tekke olabilir miydi?: Halk arasında gördüğü itibar, fiziki donanımı, müstemilatı ve yakın zamana kadar sahip olduğu kap kakak gibi eşyalarıyla bu yatırı, köydeki diğer yatırlardan¹⁰ çok farklı olup daha görüldüğü anda, tekkeden yatıra dönüştüğü izlenimi vermektedir.

⁶ Çelebi benzer bir üslubu, İzmir il sınırları içinde Bozdağ yaylasını anlatırken de kullanmıştır. Günümüzde halk arasında *Kırklar Dağı* olarak bilinen, haritalarda ise *Bozdağ* olarak anılan dağ adı, Seyahatname'de Arapçaya tercüme edilerek *Cebel-i Erbain* biçiminde kaydetmiştir.

⁷ “Göz” Türkçede ‘pınar’ anlamına da gelir. Pınar adı başlangıçta yalnızca *Göz* iken, sonrasında pınar adına bağlı olarak buradaki kayaya *Gözkaya* denilmiş; en nihayetinde *Gözkaya*'ya bağlı olarak pınarın yeniden adlandırılmasıyla *Gözkayapınarı* adı ortaya çıkmıştır.

⁸ Çelebi'nin Seyahatname'de *Mürde-Hayât bınarı* olarak andığı pınar ismi, esasen ‘ölü-hayat pınarı, yani ölüye hayat, can veren pınar’ gibi bir anlama gelmektedir. Türkçe yeradı verme kültürü içinde düşünüldüğünde, adın Türkçe karşılığı ancak “Canpınarı” ya da “Hayatpınarı” olabilir.

⁹ Bu bilgiyi bize ilk olarak köyde uzun yıllar imamlık yapan Nedim Yavuz Pala vermiş, bilgi köyde yaşayan insanlar tarafından da doğrulanmıştır.

¹⁰ Büyükkemerdere Köyü sınırları içinde biri Sultan Kızı, diğeri Er Ocağı adını taşıyan iki yatırı daha bulunmaktadır. Köyün yerlileri eskiden zaman zaman bu yatırların bulunduğu yerlerde

Evliya Çelebi'nin bahsettiği tekke olduğunu düşündüğümüz; şimdilerde “Sarı Baba Yatırı” olarak bilinen mekân

Evliya Çelebi'nin yaylada bulunanlar arasında, kısaca “*mihrâb [ü] minber*” diyerek saydığı cami de aradığımız yaylanın burası olduğunun delili niteliğindedir. Köyün yaşlı ve ileri gelenlerinin verdiği bilgilere göre, Tire'nin yukarısında dağlarda bulunan köyler arasında en eski cami Büyükkemerdere Camisi'dir. 150 yıl öncesine kadar basık (2 m. kadar), toprak tavanlı bir yapı iken Hicrî 1336'da duvarları yükseltilecek üstü, oluklu kiremit örtülü, ahşap bir tavana kavuşturulmuştur. O dönemde minare yoktur. Ancak cami duvarının dışında taşların üst üste konulmasıyla oluşturulan yüksekçe bir yer vardır. Caminin minare eklenerek bugünkü görünümüne kavuşması ise, 1997-99 arasında gerçekleşmiştir.¹¹

Bu yayladan sonra Çelebi'nin gitmek istediği bir sonraki menzil Tire olup yokuş aşağı yaptığı yolculukla, isminin yerini boş bıraktığı bir köyden geçerek bir saat yolculukla şehre ulaşmıştır. Çelebi'nin ismini boş bıraktığı köy, bize göre Cambazlı'dır ki seyahatnamede zikredilen yön ve saat bilgilerine uymaktadır.¹²

Ulaştığımız tüm bu veriler, yaylanın asıl merkezinin Büyükkemerdere olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte Balbınarı yaylasının sınırları bugünkü Büyükkemerdere köyünün sınırından çok daha geniş olup günümüzde yerleşim birimleri hâline gelmiş olan *Küçükkemerdere*, *Dallık*, *Güme*, *Gülyaka*'yı da içine alan bölgeyi kapsadığı anlaşılmaktadır. Nitekim, bölgedeki ileri yaşlı insanlar yukarıda bahsi geçen yerleşim birimlerinin ve çevrelerinin eskiden Büyükkemerdere'ye bağlı olduğunu en eski caminin de bu köyde kurulduğunu nakletmektedirler.

---

de mahyalar düzenlendiğini söylemişlerse de, Sarı Baba, durumu, görünümü, konumu, halk arasındaki saygınlığı, bakımından diğerlerinden çok farklı olup yatırdan çok tekke havası taşımaktadır.

¹¹ Köyde 25 yıl aralıksız muhtarlık yapan Kemal Gezer'in (68) verdiği bilgilere göre, cami 1336'ya kadar iki metre yüksekliğinde basık toprak damlı bir yer iken büyük dedelerinden Hasan Efendi Hoca 7 dönümlük kıymetli bir yer satarak caminin duvarlarını yükseltmiş, oluklu kiremitle örtülü bir hâle getirmiştir.

¹² Yolculuğun yayladan sonraki kısmı için bk. Şahin 2013.

KAYIP “BALBINARI YAYLASI”NIN YERİ VE YAYLADAKİ SULTANIN KIMLIĞI MESELESİ:
KANUNÎ Mİ, TİMUR MU?

Çelebi'nin yaylada tek bir yerde değil gezerek muhtelif yerlerde konaklamış olması da yaylanın bugünkü köy sınırlarından çok daha geniş bir alanı kapsadığının işaretidir. Yine Küçükkemerdere köylülerinin yaptıkları arazi çalışmaları sırasında hamam kalıntılarına, bol miktarda seramik parçalarına rast geldiklerini söylemeleri de bunun bir delilidir.¹³ Burası dağlık tepelik, yeşillik, suları bol, dev çınar ve kavak ağaçlarının bulunduğu bir yer olup cevizi ve kestanesi de meşhurdur, ki bu bilgiler de Seyahatte yaylanın bitki örtüsüne dair verilen bilgilere uygun düşmektedir.

Öyle anlaşılıyor ki, bu büyük ve güzel yayla zaman zaman içinde daha çok yapılaşmış; Tire-Aydın bağlantısını sağlayan kervan yolu üzerinde (İkizdereçayı üzerine) inşa edilen kemerli taş köprülerden büyük kemerli olanı¹⁴ Büyükkemerdere köyüne, küçük kemerli köprü ise Küçükkemerdere köyüne ad kaynağı olmuş; böylece, yayla adı unutulmuş köy isimleri (Büyükkemerdere, Küçükkemerdere) kullanılır olmuştur.

“Balbinari Yaylası” adının unutulmasına sebep olan ve Büyükkemerdere köyüne isim kaynaklığı eden kemerli taş köprü. Küçükkemerdere köyüne adını veren diğer köprü ise yıkıktır.

¹³ Bu yapılardan kalan bazı kısımların köylüler tarafından kürenerek dereye doldurulduğu anlatılmaktadır.

¹⁴ Büyükkemerdere'nin içinden akan İkizdere'nin üzerinde bulunan kemerli taş köprü hâlen sapaşğlam ayaktadır. Ancak artık kervan yolu kullanımında olmadığından atıl durumda olup yalnızca o civarda bahçesi olan kişilerce kullanılmaktadır.

Balbınarı Yaylası'nın merkezi olduğunu düşündüğümüz Büyükkemerdere köyü

Adlarını “Kervan Yolu” üzerindeki kemerli taş köprülerden alan bu köylerin bulunduğu alanın alçak kesimleri 700 m.’nin üzerinde olup yüksek yeleri yer yer 1000 m.’ye kadar ulaşabilmektedir. Yazın en sıcak mevsimlerde bile (vadinin etkisinden olsa gerek) şaşırtıcı bir serinliğe sahiptir.¹⁵

II. Yaylada Bulunan Sultan Kimdir?

Çelebi, *Süleymân Hân Rodos fethinden gelüp bârgâh-ı Süleymânîsin bu Balbınarı'nda kurup kırk gün zevk [u] safâ edüp...* diyerek Sultan Süleyman Han'ın Rodos'un fethinden sonra buraya geldiğini, burada 40 gün safa edip sularından içtiğini, bu sulara ad verdiğini, burada bir tekke kurduğunu, “*Nevrûz-ı Hârezmşâhi*”nin kutlanması için Tire halkının eline bir ferman verdiğini kaydetmiştir.

Ancak Sultan Süleyman Han'ın Rodos seferine ilişkin kayıtlar, Evliya Çelebi'nin Sultan Süleyman'ın Rodos seferinden dönerken bu yaylada 40 gün konakladığı yönündeki bilgileri doğrulamamaktadır. Rodos seferi sırasında ordu 5 Haziran 1522 yılında denizden, kendisi ise 16 Haziran 1522'de karadan sefere çıkmıştır. Padişah 2 Temmuzda Kütahya'ya gelir. Burada 4 Temmuz'da divanı toplar. 15 Temmuz'da Aydın'ı geçerek Menderes kenarına konar. Savaş devam ederken sultan Muğla kasabasına, bir gün sonra da Bozdoğan'a gelir ve 28 Temmuz'da Mermeros'a (Marmaris) ulaşır. Ertesi gün Rodos'a gitmek için gemiye biner 26 Aralık'ta kale teslim alınır. Sultan Süleyman'ın İstanbul'a dönüş yolculuğu ise kaleden 2 Ocak 1523'te Mermeros'a gelmesiyle başlar. Oradan Muğla'ya geçer ve iki gün kaldıktan sonra, herhangi bir yerde durmaksızın (geldiği yoldan) Şubat ayı başlarında İstanbul'a

¹⁵ Evliya Çelebi'nin şehir merkezindeki çeşmeleri anlatırken kullandığı “... *Ve cümle iki yüz yetmiş çeşme-i mâ'-i [Y 82b] Kevserlerdir kim menba'ı Balbınarı ve Sükker bınarlarından cereyân edüp gelir.*”(s.85) şeklindeki ifade kafa karıştırıcı olabilir. Zira günümüzde Tire'ye gelen sular Tire'ye yakın bir mesafede bulunan Hisarlık'ta yoğunlaşmakta ve Hisarlık'ın daha yukarısında Çukurköy'de “Şekeroluk” adında bir pınar bulunmaktadır. Bu durum, “Acaba *Balbınarı Yaylası* bugünkü Hisarlık-Çukurköy civarı olabilir mi?” sorusunu akla getirirse de, 350-500 rakımındaki bu bölge (Hisarlık-Çukurköy), 150-200 m. rakımındaki Tire'nin yaylası olmaya uygun olmadığı gibi Evliya Çelebi'nin yayla özelinde verdiği diğer bilgileri de karşılamaz.

ulaşır (Erdoğru 2004:55-71). Görüldüğü gibi, Sultan’ın Tire’den, dolayısıyla yayladan geçmesi söz konusu değildir. Bu durumda, Çelebi’nin verdiği bilgiler neyi ifade etmektedir.

Evliya Çelebi’nin seyahatnamesi üzerine çalışan, onun nerede hakikat söyleyip nerde sanat (mübalaa, vs.) yaptığını ayırabilen pek çok araştırmacının vicdanî bir muhasebe içerisinde kabul edebileceği gibi, Evliya Çelebi’nin seyahatnamesi güvenilir bir kaynaktır. Günümüzün imkânlarında yapılan bilimsel çalışmalar bile hatalardan büsbütün uzak değilken, XVII. yüzyılın ortalarında seyahat eden, gittiği sayısız yer hakkında, farklı pek çok konuda bilgiler veren ve yazdıkları ciltleri bulan bir seyyahın verdiği tüm bilgilerin hatasıyla olmasını beklemek; hele ki onun yaptığı sanatları anlamayarak buradan hareketle onun güvenilmez bir kaynak gibi görmek ve göstermek en hafif bir dille acımasızlıktır. Ancak seyyahımızın bu yayla özelinde, yaylaya Kanunî Sultan Süleyman’ın geldiği yönünde verdiği bilgiler kanaatimizce bir hatanın sonucu değil, onun Osmanlı bürokrasisine mensup, Osmanlı hanedanlığıyla olan yakın ilişkilerinden kaynaklanmaktadır:

Balbınarı Yaylası’nın Büyükkemerdere köyü merkezli bölge olduğu noktasındaki kanaatimiz hâsıl olup araştırmalarımızı burada yoğunlaştırdığımızda, ilginç bir şekilde, yöre halkı arasında Kanunî Sultan Süleyman’a ilişkin rivayetler anlatılmazken Timur’a ilişkin hikâye ve rivayetlerin canlı şekilde yaşadığını fark ettik. Başlangıçta, bu durumu Timur’un Ankara savaşı akabinde, İzmir’in fethi öncesi ve sonrasında bölgede (Muğla, Aydın, Tire, Selçuk) bulunmasına bağlamışsak da, Çelebi’nin yaylada kaldığını haber verdiği Sultan Süleyman’a ilişkin rivayetlere rastlanmıyor oluşunu izah edememiştik. Zira, 1402’de bölgede bulunan Timur’a ilişkin rivayetlerin yaşadığı bir köyde, ondan 120 yıl sonra, üstelik bizzat yaylaya gelen Kanuni Sultan Süleyman’a ilişkin rivayetlerin yokluğunu izah etmek güçtü. Sonradan “Kanunî Sultan Süleyman’ın Rodos Seferi Ruznamesi” adlı çalışmayı (Erdoğru 2004) okuyup Kanunî’nin Rodos seferi sırasında Tire’ye ve yaylaya uğrama ihtimalinin bulunmadığını anladığımızda, Çelebi’nin yaylaya ilişkin olarak Sultan Süleyman Han’a atfederek anlattığı olayların, bilgilerin esasen Timur’a denk geldiğini fark ettik.

Yayladaki Sultan’ın Timur Olduğuna İlişkin Deliller:

A. Timur ile ilgili Hikâye ve Rivayetler: Timur bir gün Sarıbaba’nın hemen aşağısındaki düzlükte bulunan Namazla’nın (Namazgâhın) yanında akan derenin öte yakasındaki (Aydın Tire kervan yolu buradan geçmektedir.) evlerde yaşayan yaşlı bir kadından yumurta ister. Kadın, “Yok!” der. Bunun üzerine Timur, “Sayınız üç olsun da beş olmasın!” diyerek beddua eder. Köylülerin söylediğine göre derenin öte yakasında yaşayan insanların sayısı hiç çoğalmaz hep aynı kalır; biri doğsa biri ölmüş. Köydeki bazı şahıslar, bu olayın Timur’un bu yayladan (yani şimdiki Büyükkemerdere köyü) Tire’ye giderken yol üzerinde bulunan Cambazlı’da yaşandığını, farklı bir beddua naklederek anlatırlar.

Sultankızı (Yatırı): Köyde yatır olarak bilinen üç mekândan biri Sultankızı adını taşımaktadır. Büyükkemerdere köylüleri, Sultankızı adlı yerde bulunan mezarda Timur’un kızının yattığını, bunu dedelerinden duyduklarını anlatmaktadırlar: Anlatı şu şekildedir: “Timur kendisinin istemediği birine kaçan kızını yakalatarak öldürtmüş ve sonrasında bu mezara defnettirmiştir.” Köyüler eskiden burada ilkyazda veya son baharda mahyalar düzenlendiğini anlatmaktadırlar.

Tarihî kaynaklar, Timur’un Anadolu seferi sırasında, yanında bir kızının bulunduğundan ve öldüğünden bahsetmezler. Bununla birlikte Tarih-i Osman-ı Encümeni Mecmuası’nda H. 1330 yılında yayınlanan yazısında Hafız Kadri, Bodrum Kalesi karşısında, Kızıl Hisarlı Mustafa Paşa’nın yaptırdığı küçük bir cami duvarında,

üstü örtüyle kaplı, cuma günleri namazdan önce açılarak okunan bir kitabeden söz etmekte ve makalesinde bu kitabeğe yer vermektedir. 871 tarihini taşıyan ve Arapça olan kitabede, “Şazmelik bint Muhammet Sultan bin Cihangir bin Emir Timur Küregen” ifadesi geçmekte ve kitabede Şazmelik’e dua edilmesi istenmektedir (Bkz. Hafız Kadri 1330:127-128).

Sultankızı yatırında defnedilen kişi ile Timur’un kız torunu olduğu anlaşılan Şazmelik arasında bir ilginin olup olmadığı ayrı bir araştırmanın konusudur. Bilgilerin eksikliği dolayısıyla, bu konuda bir fikir ileri sürmeyi doğru bulmuyoruz. Diğer taraftan Sultankızı Yatırı’nda yapılacak bir arkeolojik çalışma da, burada yatan kişinin kimliği ve zamanı konusunda bazı ipuçları ortaya koyabilir.

Sultan Kızı Yatır’ının bulunduğu nokta ve buradaki ulu çınar. Mezarın yakın zaman öncesine kadar bulunduğu söylenmektedir.

Nevrûz-ı Hârezmşâhî: Evliya Çelebi’nin “Sultan Süleyman Han”ın *“Her sene Nevrûz-ı Hârezmşâhî’de cümle a ‘yân-ı vilâyet bu Balbinarı’na gelüp üç ay hayme [vü] hargâhlarıyla gelsinler ve hücrelerde meks edüp ayş [ü] işret etsinler”* (IX. Kitap: 82) diyerek Tire halkının eline ferman verdiğini söylemektedir. Biz bunu, yayladaki sultanın Timur olduğunu gösteren en önemli delillerden biri olarak değerlendiriyoruz. Zira, Osmanlı hanedanından bir padişahın Hazar ötesine ait bir bayramın kutlanmasını istemesi anlaşılır bir durum değildir. Oysa bu bilgi Timur çerçevesinde düşünüldüğünde, mesele anlaşılır hâle gelmektedir. Zira bununla Timur, esasen kendi coğrafyasındaki Nevruzun kutlanmasını ferman buyurmuştur. Bilindiği gibi bugün Orta Asya Türk ülkelerinde Nevruz 21 Mart tarihinde kutlanmakta; Tire’deki geleneksel Nevruz kutlamaları da bu tarihe denk düşmektedir. Tire’deki Nevruz kutlamalarının Timur’un şehir halkına verdiği fermanla ilişkili olduğu açıktır.¹⁶

Sarıbaba (yatırı): Hemen yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, “Süleyman Han’ın buyruğu ile kurulmuş olan” ve Çelebi’nin yaylaya geldiği dönemde tekyenişini ile hizmet veren tekke bize göre bugün Sarıbaba Yatırı olarak anılan yerdir. Burada 1985’e

¹⁶ Tire’de nevrüz kutlamaları günümüzde söz konusu yaylada değil; Tire-Selçuk yolu üzerinde, dağların eteğinde, Balım Sultan Türbesi civarındaki zeytinliklerde yapılmaktadır.

kadar düzenli olarak, çoğunlukla sonbaharda, fakat daha eskilerde baharda çevre köylerin de yardım ve katılımlarıyla düzenlenen geleneksel mahya törenleri yapılmıştır. Anılan tarihten itibaren bir süre Kutlu Doğum Haftası adı altında devam eden bu etkinlikler, 2018 yılında (5 Mayıs) geleneğe uygun olarak yeniden “mahya” adı altında yapılmıştır.¹⁷

Timur’un Yörede Kullandığı Güzergâh: Timur’un bu bölgede (Aydın-Selçuk-Tire-İzmir-Selçuk) kullandığı güzergâh üzerine müstakil bir çalışma bulunmasa da, Ramazan Topraklı’nın Ankara Savaşı sonrası Timur’un hareket noktalarını konu edinen çalışmasında buna dair bilgiler bulunmaktadır. Bu çalışmaya göre, Timur Güzelhisar’dan (Aydın’dan) çıktıktan sonra, Selçuk’a oradan Tire’ye gelmiş ve şehirin dışında bir yere konmuştur.

Ramazan Topraklı Timur’la ilgili kroniklerden hareketle Timur’un İzmir’in fethi öncesinde, 28-31 Ekim tarihlerinde Güzel-hisar (Aydın), 2-22 Kasım tarihlerinde Tire’de (Selçuk-Tire’de); İzmir’in alınışı sonrası 21-26 Aralık tarihleri arasında Ayasuluk’ta bulunduğunu hesaplamaktadır (Topraklı 2015: 187). Şerefüffin Ali Yezdî’nin Timur İzmir’in fethine giderken ordunun ağırlıklarını Tire’de bıraktığı yönündeki kaydını (Yezdî 2013: 402) esas aldığımızda, fetih sonrasında Timur’un ordunun ağırlıklarını bıraktığı Tire’ye döndüğü; tarih kitaplarında İzmir fethi sonrasında Timur’un ordusunu topladığı ve ülkesine dönme hazırlığı yaptığı yer olarak anılan “Selçuk”un esasen bir yerleşim biriminden ziyade, buraya çok yakın olan Tire’yi de içine alacak şekilde bir bölge adı olarak kullanıldığı sonucuna ulaşabiliriz. Timur’un bölgede bulunduğu yıllarda Selçuk’ta (Ephesos’ta) doğmuş olan Mikhaël Doukas, Timur’la ilgili olayları anlatırken Timur’un İzmir fethi sonrası İskit ülkesine dönüş yapmak için, ordusunu Selçuk’ta topladığını, burada 30 gün kaldığını ifade etmektedir (Doukas 2008: vii, 66). Eldeki veriler Timur’un Aydın-Tire-Selçuk civarında 30-40 gün civarında kaldığını göstermektedir ki, bu Evliya Çelebi’nin Balbinarı Yaylası’na gelen sultanın 40 gün kaldığı yönündeki kaydıyla (Yukarıda ifade edildiği gibi, o bunu Kanunî’ye mal ederek anlatmaktadır.) uyumludur.

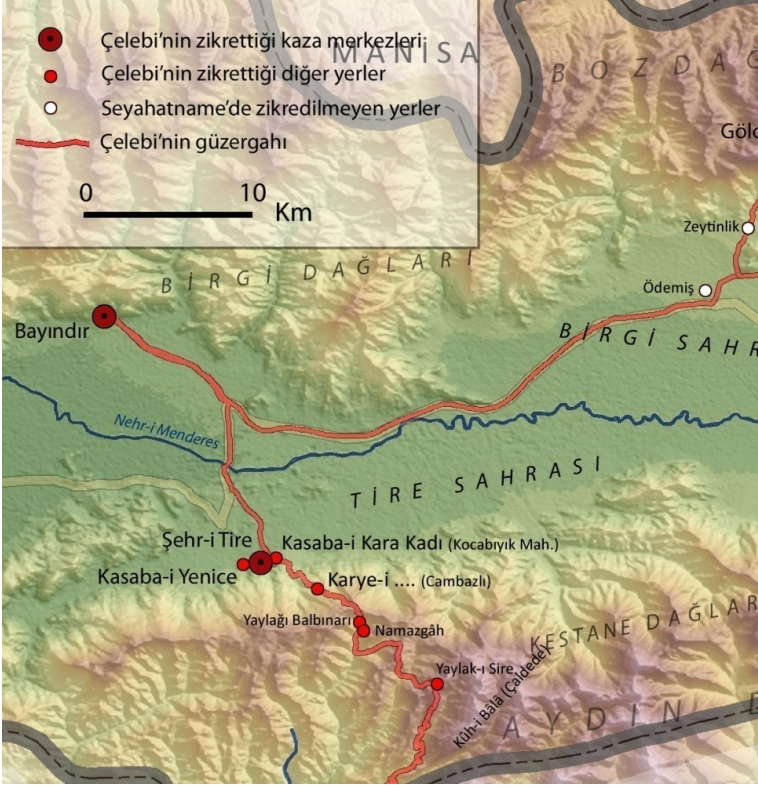
Kayıp Balbinarı Yaylası’nın merkezi olduğunu düşündüğümüz bugünkü Büyükkemerdere köyü yerlilerinin ve bu köy ile Tire arasında kalan Cambazlı köyü sakinlerinin Timur’un yaylada bulunduğuna, yayladan Cambazlı üzerinden Tire’ye geçerken Timur’la köylüler arasında yaşandığı yönünde hikâyelere konu olmuş sözlü tarih bilgilerine bakılırsa Timur’un Tire’nin dışında kaldığı yer burasıdır.

Genel itibariyle 1402 Kasım ayını bu bölgede geçirdiğini düşündüğümüz Timur’un Balbinarı Yaylası’na, Aydın’dan sonra meşhur kervan yolu ile direk olarak mı, yoksa Selçuk-Tire üzerinden dolanarak mı geldiği, ayrı bir merak konusudur. Timur’un Aydın’dan Tire’ye geçerken Ayasuluk (Selçuk) üzerinden geldiği yönünde tarihî kaynaklarda bilgi bulunsa da¹⁸ Timur’un yaylaya Selçuk ve Tire üzerinden değil (tıpkı

¹⁷ *Mahya* sözcüğünün “1. aylık, maaş; 2. minareler arasına iple kandiller asarak oluşturulan yazı veya şekil” anlamın gelen Arapça “mâhiyye” den geldiği bilinse de (Parlatır 2014: 1000); bölgede **mahya** sözcüğü, bahar ve sonbaharda, mukaddes kabul edilen noktalarda herkesin katılımıyla yapılan kazanların kurulduğu, oyunların oynandığı, duaların edildiği tören anlamında kullanılmaktadır.

¹⁸ Şerefüddin Ali Yezdî, “Sahipkıran, birkaç gün sonra Güzelhisar’dan ayrılıp Ayaslı şehrine geldi ve birkaç gün de orada kaldı. Bu arada şehir halkından mal-ı eman topladı ve birini oraya daruga olarak atadı. Oradan da hareket ederek Rum’un meşhur şehirlerinden Tire’ye geldi.” (Yezdî 2013: 402) şeklindeki kayıt, Timur’un Ayasuluk’a bizzat uğradığını kaydetmiş olsa da eserini Timur’un sağlığında onun emriyle kaleme alan Nizameddin-i Şamî, Timur’un Denizli’den üç menzil ilerdeki Güzelhisar’a geldiğini, birkaç gün orada kaldığını, o civardaki

kendisinden 269 yıl sonra yaylaya gelecek olan Evliya Çelebi gibi) bu iki yerleşim birimini çok daha kestirmeden birleştiren ve eski çağlardan beri işlek bir güzergâh olan “Kervan Yolu” adıyla meşhur yayla yolu ile gelmiş olabileceğini, orduya ait ağırlıkların ise Selçuk üzerinden Tire’ye ulaşmış olabileceğini dikkatten uzak tutmamak gerekir. Zira yöre insanının anlatılarında Timur’un yayladan Tire’ye indiği yönünde anlatılar bulunmaktayken Tire’den yaylaya çıktığı yönünde anlatılara rastlanmamaktadır.

(Evliya Çelebi'nin Aydın'dan Tire'ye geçerken kullandığı güzergâh ve güzergâh üzerinde bahsettiği noktalar)

Sonuç: Evliya Çelebi'nin Aydın'dan Tire'ye geçerken Tire'ye ulaşmadan önce geldiği ve büyük övgülerle bahsettiği “Balbinarı Yaylası”nın günümüzde neresi olduğu unutulmuş, yayla adı kaybolmuştur. Evliya Çelebi'nin yaylaya ilişkin verdiği açık ve satır arası bilgilerin (yer, yön, saat, konum, bitki örtüsü vs.) silikyeradibilim (mikrotoponimi) çerçevesinde araştırması neticesinde, söz konusu kayıp yaylanın günümüzde *Büyükkemerdere* merkezli, *Küçükkemerdere*, *Dallık*, *Güme*, *Gülyaka*'yı da içine alan) bölge olduğu tespit edilmiştir.

Evliya Çelebi'nin yayla özelinde verdiği bilgiler arasında bulunan, Kanunî Sultan Süleyman Han'ın Rodos zaferi sonrasında burada 40 gün kaldığı, şeklindeki bilginin

---

bir dağda bulunan 200 kadar Çıtak'ı kuşatıp yok ettikten sonra Ayasuluk (Selçuk) yönünde hareket ederek Tire şehrine geldiğini (Şamî 1996:343) kaydetmektedir. Bu ifadeden Timur'un Ayasuluk'a gelip gelmediğini anlamak zordur. Zira Güzelhisar'dan Ayasuluk yönüne hareket ettikten sonra kervan yolunu kullanarak da Tire'ye gelmiş, ordunun ağırlığını Ayasuluk (Selçuk) üzerinden yollamış olabilir.

ise tarihî kayıtlarla örtüşmediği görülmüştür. Elde ettiğimiz bilgiler ışığında bir değerlendirme yaptığımızda, yaylaya gelen sultanın kesinlikle Kanunî Sultan Süleyman Han değil; söz konusu sultanın **Timur** olduğu neticesine ulaşılmıştır. Değerlendirmelerimize göre Timur 1402 Kasım ayını yaylada geçirmiştir.

Yaylada, hâlen Timur ile ilgili hikâye ve rivayetlerin anlatıldığı, oysa Sultan Süleyman ile ilgili hiçbir anlatının bulunmadığı dikkate alındığında, Timur hakkında anlatılan bu hikâye ve rivayetlerin Evliya Çelebi'nin yaylaya geldiği çağda (1671) çok daha zengin ve canlı olduğuna hükmedilebilir. Buna rağmen Evliya Çelebi'nin yaylaya ilişkin Timur'la ilgili hatırları Kanunî Sultan Süleyman'a mal ederek nakletmesi Çelebi'nin, Anadolu insanına yaptığı zalimlikle meşhur, aynı zamanda Osmanlı hanedanının düşmanı olan Timur'u, güzel bir yayla ve bu yaylayla ilgili hoş hatıralar içinde anmak istemeyişinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Neticede Osmanlı Hanedanlığı ile sıkı ilişkileri bulunan, gezi masrafları saray tarafından karşılanan ve halkla iç içe olması dolayısıyla halkın hissiyatını yakından bilen E. Çelebi, duygusal davranarak bazı bilgileri çarpıtmış olabilir. Bu durum, onun bir tarihçi değil bir edebiyatçı olduğu gerçeğiyle değerlendirildiğinde, mazur görülebilir. “Resmî tarihçilik” olarak da nitelendirebileceğimiz bu durum, Evliya Çelebi seyahatnamesinden hareketle yapılacak çalışmalarda dikkat edilmesi gereken bir nokta olarak karşımıza çıkmaktadır.

TEŞEKKÜR

Dereazlı Köyü'nden Bayram Tekelioğlu'na Köprüovası Köyü'nden İsmail Kılı'ya Şirindere Köyü'nden Mustafa Filiz'e, Büyükkemerdere Köyü'nden Ali Gezer, Sezayi Ertuğrul, Kemal Gezer, Süleyman Aksu'ya, Güme Mahallesi'den İsmail Özkan ve Osman Durmuş'a Cambazlı Köyü'nden Ekrem Eryılmaz'a Dallık Köyü'nden Bayram Vurucu, Ekrem Kaya ve Mestan Filiz'e derleme sırasında verdikleri bilgiler dolayısıyla; Büyükkemerdere Köyü'nde uzun yıllar imamlık yapmış olan Nedim Yavuz Pala'ya verdiği bilgiler yanında gösterdiği konukseverlik dolayısıyla ve ayrıca araştırmacı Reha Korkut'a kaynak teminindeki yardımları dolayısıyla teşekkür ederim.

Kaynakça

- AKA, İsmail (2000), **Timur ve Devleti**, Ankara: TTK.
- AKA, İsmail (1994), “Timur'un Tire'ye Gelişi İle İlgili Bir Kitabe”, *Türk Kültüründe Tire*, Ankara 1994: 21-24.
- DOUKAS, Mikhael (2008), *Tarih (1326-1462) Anadolu ve Rumeli*, (Çev. Bilge UMAR) İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- ERDOĞRU, Mehmet Akif (2004), “Kanunî Sultan Süleyman'ın Rodos Seferi Ruznamesi”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XIX, S. 1: 55-71.
- EVLİYA ÇELEBİ (2005), *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 306, Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Beşir Ağa 452 Numaralı Yazmaların Mukayeseli Transkripsiyonu-Dizini. 9. Kitap*, (Yay. Haz. Yücel Dağlı-Seyit Ali Karaman-Robert Dankoff), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hafız Kadri (H.1330), “Şahane Bir Fıkra-yı Tarihiyye ve Edebiyye”, *Tarih-i Osmanî Encümeni*, Beşinci Sene, Ağustos, Nu. 27: 127-128.
- PARLATIR, İsmail (2014), *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Yargı Yayınevi.
- İBNİ ARABŞAH, (2012), *Acâibu'l Makdûr (Bozkırdan Gelen Bela)*, (Arapçadan çeviren ve notlarla yayına hazırlayan Ahsen Batur), İstanbul: Selenge.
- Nizamiddin ŞAMÎ, (1996), *Zafername*, Taşkent: “Özbekistan” neşriati.
- ŞAHİN, İbrahim (2011), “Yeradıbilimi Araştırmalarında Mikrotoponiminin Yeri, Önemi ve Araştırma Yöntemi: Tırnak Köyü Örneği”, *Turkish Studies*, Vol: 6/1: 1807-1830.

- ŞAHİN, İbrahim (2013), “Evliya Çelebi'nin İzmir İl Sınırları İçinde Kullandığı Güzergâh ve Seyahatnâme'de Buna Dair Sorunlar”, *Kent ve Seyyah: Evliya Çelebi'nin Gözüyle İzmir ve Çevresi-III* (Editör Metin Ekici-Turan Gökçe), İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları: 80-135.
- ŞAHİN, İbrahim (2016), *Adbilim*, Ankara: Pegem Akademi.
- Şerefüddin Ali YEZDÎ, (2013), *Emîr Timur -Zafernâme-* (Yay. Haz. Ahsen Batur), İstanbul: Selenge Yayınları.
- TOPRAKLI, Ramazan (2015), “Göller Bölgesi'nin Tarihi Coğrafyası: 1402 Ankara Savaşı Sonrası Timur'un Yol Güzegâhı”, *Cappadocia Journal Of History And Social Sciences*, Sayı 4: 181-188.